

Arendal
Fylkesmannsmøtet
15. august 1990

Statsminister Jan P. Syse

VILKÅR FOR VEKST

Jeg er glad for at i mitt tema er det enklere: Hva vi kan gjøre for Norge, og ikke hva vi kan gjøre for fylkesmennene. Ikke fordi jeg har det slik Ibsen skrev: Ansikt til ansikt har jeg aldri vært nogen modig mann. Jeg henviser til arbeids- og administrasjonsministeren, som kommer etter meg. Men jeg tror denne forsamlingen har en særlig interesse, for ikke å snakke om særlige forutsetninger, for å drøfte helheten. Jeg ser flere av mine forgjengere som regjeringssjefer, jeg ser partiledere og statsråder, embedsmenn og stortingsrepresentanter, og sentrale skikkelser ikke bare fra de formelle, men også de reelle statsmakter.

Det er naturlig her å snakke om summen av delene. For mens alle mener at deres egen del bør bli større, så mener de fleste at summen burde bli mindre.

Nesten all debatt i Norge om hvordan vi har det, og hvordan vi skal finne veien fremover, er preget av bekymring. Og det er også grunn til bekymring. Det urovekkende element i helheten er arbeidsløsheten som er høyere enn vi er villig til å akseptere. Men likevel er den lavere enn gjennomsnittet for OECD. Bekymring kan overvelde oss med mismot; få oss til å tro at våre problemer er for store til at vi kan mestre dem. Men det er de ikke. La oss se på noen av

målestokkene for vår økonomiske helsetilskudd: Vi har fått inflasjonen ned i rekordlave 3,6 prosent - nesten halvparten av gjennomsnittet i OECD. Vi har hatt to år med mer moderat lønnsutvikling enn konkurrentene. Vi har sterk produktivitetsvekst i norsk næringsliv nå, større enn andres. Vi fører en økonomisk politikk hvor all vekt legges på at budsjettetrammene skal holdes - for første gang på mange år. Utenriksøkonomien er solid.

Disse resultatene er ikke kommet flytende på en fjøl, men er resultatet av anstrengelser. La så være at de er kommet fordi vi har trengt å ta itu med tidligere overoptimisme og overforbruk. Vårt nasjonale problem har i en årrekke vært at altfor mange har tatt fremtidige inntekter på forskudd og ønsket å bevilge penger vi ikke hadde.

Norsk politikk har ofte sett ut som familiebildene i tegneserien Finbeck og Fia, hvor alle personene klatrer på utsiden av rammene. Men det er større vilje enn før til å klatre inn igjen.

Et hovedproblem er stadig norsk konkurranseevne. Vi er for dyre. Norsk omkostningsnivå ligger 20-25 prosent høyere enn hos våre handelspartnere. Leter vi etter årsaker til arbeidsløsheten, ligger den bl.a. der. Og veien til vekst og nye arbeidsplasser ligger i å redusere dette gapet. Tenk på alle de skanser norsk industri har måttet oppgi: Produksjon av radio, fjernsyn, vaskemaskiner, oppvaskmaskiner - hele rekken av rimelig avanserte masseprodukter. Vinterlandet Norge lager ikke lenger skøyter, våre fremste skiløpere holder seg stort sett til utenlandske merker. Nå reduserer vi omsider prisavstanden til konkurrentene, men vi har en lang vei å gå før vi har sikker kontakt med dem.

Det høye norske lønnsnivået betyr likevel ikke at vi hører til de rikeste folk i verden. Det private forbruket pr. innbygger i Norge er f.eks. betydelig lavere enn i Vest-Tyskland og Frankrike, og faktisk noe lavere enn gjennomsnittet i EF-landene. Forklaringen ligger dels i at de offentlige utgifter er for høye og den offentlige sektor for lite produktiv. Og dels i at avkastningen i store deler av norsk næringsliv er for liten.

Disse problemene kan ikke løses ved økte bevilgninger over offentlige budsjetter. Vi må få økonomisk vekst i Norge gjennom en samlet politikk som forbedrer hele måten som økonomien virker på.

På den ene side må vi gjennom flere år klare å holde en lavere omkostningsvekst enn de land vi konkurrerer mest med. Samtidig må både næringslivet og offentlig forvaltning bli mer effektive. De skjermede næringene må bli mer konkurranseutsatte, både ved mindre næringsstøtte og ved å åpne markedene. Det er meget sjelden man kan bevare nasjonal kompetanse ved å gi beskyttelse til næringer og bedrifter som ikke klarer seg i åpen internasjonal konkurranse. Derimot er det en sikker vei til å bevare nasjonale utgifter og nasjonale problemer.

Ny vekst i norsk økonomi må komme gjennom en oppgang i den private del av fastlands-økonomien. Da kan vi ikke måle impulsene til vekst i størrelsen på de offentlige budsjetter. Vi må snu perspektivet:

Hva er det som får mennesker til å gå i gang med ny virksomhet? Hva er det som utløser lønnsomme investeringer? Hvordan skaper vi entreprenører?

For å få bukt med arbeidsløsheten må vi ha initiativtagere som etterspør ledig arbeidskraft. Høy produksjons- og produktivitetsvekst i konkurranse-

utsatte næringer vil i sin tur gi et overskudd som utløser ny vekst i de næringer som er mer orientert mot hjemmemarkedet. Og endelig skaper en sterk og varig vekst i den private del av økonomien selve forutsetningen for større aktivitet i offentlig sektor, uten skatte- og avgiftsøkninger.

Det er den gode sirkel. Men for å komme inn i den må vi gjøre tingene i riktig rekkefølge. Vi kan ikke bevilge oss lønnsøkninger og høyere offentlige utgifter som det ikke er dekning for. Norge har forsøkt det før, og resultatene frister ikke til gjentakelse. Kunsten ligger ikke i større vilje til nye bevilgninger, men i å skape vekst.

Det er et viktig element i Regjeringens økonomiske politikk at finanspolitikken skal virke stabiliserende på den økonomiske utvikling både på kort og lang sikt. Tidligere erfaringer med aktiv bruk av budsjettet for å nå kortsiktige mål har ikke vært gode. De to siste tiårene har delvis vært preget av en meget ekspansiv økonomisk politikk i perioder, etterfulgt av perioder med nødvendige innstramninger. En slik økonomisk politikk bidrar i seg selv til å skape ustabilitet i norsk økonomi, og påfører arbeids- og næringslivet store omstillingskostnader. Ustabiliteten skaper dessuten usikkerhet om næringslivets rammebetingelser og svekker den langsiktige vekstevnen i økonomien.

Regjeringen har lagt opp og iverksatt en strategi for å angripe disse problemene. Samlet utgjør denne planen et omfattende strukturprogram for en bedre utnyttelse av ressursene i Norge. Det sløses for mye. Derfor er det store gevinster å hente ved å organisere økonomien bedre.

Dette er siktemålet med strukturprogrammet. Vi vil forbedre funksjonsmåten både i arbeidsmarkedet,

kapitalmarkedene, kraftmarkedet og markedene for varer og tjenester.

Effektiv konkurranse er et nøkkelord. Regjeringen har nedsatt en ekspertgruppe som skal vurdere gjeldende pris- og konkurranselovgivning og komme med forslag til ny konkurranselov. Gruppen skal avslutte sitt arbeide i løpet av første halvår 1991, og Regjeringen tar sikte på å fremme forslag til ny lov for Stortinget i løpet av vårsesjonen 1992.

Vi arbeider med en kraftig opprydning i og omorganisering av de statlige finansieringsordningene. Industrifondet nedlegges. Et nytt Næringsfond blir lokalisert sammen med NTNf, slik at bedriften bare får ett sted å henvende seg. Industribanken blir fristilt fra offentlig regulering, og Småbedriftsfondets portefølje blir overdradd til Industribanken.

Regjeringen vil omdanne Kommunalbanken og Postsparebanken til statlige aksjeselskap.

I 1988 utgjorde subsidiene i Norge ca 5,5 prosent av BNP - og lå med det på en tvilsom tetplass. Gjennomsnittet i OECD var til sammenligning 1,5 prosent.

Vi foretar en kritisk gjennomgang av næringsstøtten, som i dag utgjør nesten 19 milliarder kroner. Disse overføringene binder ressursene til virksomheter med lav avkastning.

Salg av statsbedrifter er en ytterligere forsikring mot fremtidige, uforutsette utgifter på dette området. Hovedbegrunnelsen i de tre partier for privatisering, er at denne skal bidra til en mer effektiv industri. Som bedrifter med privat eierkapital vil de tvinges til å gjøre noe med sin lønnsomhet når de kommer i vanskeligheter.

Et sentralt ledd i strukturprogrammet er større effektivitet i offentlig forvaltning og tjenester. I statlig forvaltning og tjenesteproduksjon og i kommunesektoren finner man nesten 1/3 av alle sysselsatte personer i Norge. Det sier noe om hvor store ressurser offentlig sektor legger beslag på. Fra 1981 til 1989 økte antallet ansatte i kommunesektoren med 81.000. Den totale økningen i sysselsettingen i Norge i perioden var 82.000 - kommunesektoren tok med andre ord 99 prosent av veksten. Dette er det som må endres gjennom 90-årene.

Regjeringens mål om at veksten i offentlige utgifter skal vokse mindre enn veksten i nasjonalproduktet, vil derfor følges opp gjennom tiltak som tar sikte på å forbedre effektiviteten i offentlig sektor. Slike tiltak vil kunne kreve reorganisering av eksisterende virksomhet, slik at produksjon kan skje til lavere kostnader, men også at produktspekteret må endres slik at man i større grad utfører de riktige oppgavene.

En viktig forutsetning for arbeidet med produktivitetsforbedringer er at det er mulig å måle resultatene i de ulike virksomhetene. Regjeringen vil derfor legge stor vekt på å utvikle produktivitetsindikatorer. De undersøkelser vi har tyder på en klar nedgang i produktiviteten på 80-tallet i barnehave- og skolesektoren. Det samme er tydelig i vårt naboland Sverige, hvor det offentlige apparatet er enda større enn her. Det må være et tankekors at norske barn mottok mer undervisning i løpet av 7 års folkeskole enn de gjør i dagens niårige skole, og at det den gang trengtes langt færre lærere til å gi den.

Fra 1963 til 1983 var antallet elever i skolen omlag uendret. Tallet på lærertimeverk økte likevel til det dobbelte! Fikk vi tilsvarende mer kunnskap og

kvalitet - eller gikk de økte ressursene til andre formål og annen aktivitet?

Senere tall viser at fra 1980 til 1988 økte antallet lærere med 9,4 prosent, mens antallet elever ble redusert med 14,4 prosent. Produktiviteten i barnehagene - målt ved antall oppholdstimer pr. årsverk ble redusert med 6,2 prosent fra 1985 til 1988.

Her rører vi ved et grunnproblem i holdningene til offentlig virksomhet. Mens næringslivet måler sine resultater i størrelsen på overskuddet, måler man altfor ofte offentlig innsats i størrelsen på budsjettene. Man ser på hva som går inn i budsjettene, ikke hva som kommer ut av dem. Vi vil ha en forandring på det. Vi arbeider bl.a. med å fastsette bestemte produktivitetskrav til virksomheten innen offentlig sektor.

Mulighetene for forbedringer er nå store. Fra fylkesmennene har Arbeids- og administrasjonsdepartementet fått 77 - syv og sytti - forslag til forenklings- og effektiviseringstiltak innen deres arbeidsområde. Kanskje vi burde utnevne langt flere fylkesmenn!

Vi effektiviserer finansmarkedet. Valutareguleringene er avviklet. Det bidrar også til økt konkurranse i finansmarkedet her hjemme. Når vi gir større adgang til sammenslutning av norske finansinstitusjoner, for å etablere enheter med finansiell styrke, må vi samtidig sikre konkurransen ved å gi utenlandske finansinstitusjoner utvidet adgang til å etablere seg i Norge. I de makroøkonomiske fremskrivningene fra Regjeringen frem til 1993 er det lagt inn en reduksjon i rentemarginene på 1 prosent, hvorav en betydelig del tilskrives effektiviseringen.

Etter renteøkningene i enkelte banker i sommer har det vært hevdet at denne politikken ikke virker. Det

er en misforståelse. Renteøkningen skyldtes forhold i bankene selv. De problemer som bankvesenet er kommet opp i gjennom store tap og manglende inntjening, ville ha vært vesentlig større dersom myndighetene ikke hadde tillatt en strukturrasjonalisering. Og rentenivået ville ha vært høyere, ikke lavere.

Det har også vært fremsatt krav om at myndighetene skulle gripe inn mot renteøkninger. Men den tid er forbi. Svaret må ligge i større konkurranse og i valgfrihet for kundene. Myndighetenes oppgave er å føre en fast økonomisk politikk som gjør en gradvis rentenedgang mulig. En rentenedgang er avhengig av at bankene ordner opp hos seg selv, at utenlandske renter beveger seg nedover igjen og av at Regjeringen holder fast ved sin økonomiske kurs. Det er fordi dette realøkonomiske grunnlaget nå er blitt mer solid at reaksjonen mot de banker som økte renten i sommer var så sterk som den ble.

Vi har åpnet for et mer effektivt kraftmarked. Målet for Regjeringen har vært å skape et tilstrekkelig antall uavhengige kjøpere og selgere av kraft. Allerede nå ser vi resultater: I lys av de nye signalene har flere kraftverk gått ut med tilbud til publikum om billigere kraft.

Handelspolitikken står sentralt i Regjeringens strukturprogram. Hovedoppgaver er tilpasningen til EFs indre marked og nedbygging av handelshindre i regi av GATT. Vi arbeider aktivt for å få en så vidtgående tilknytning til EF som det overhodet finnes grunnlag for i Stortinget. Norge er tjent med mest mulig åpne markeder og et mest mulig forpliktende samarbeid mellom stater. Det er og må være vårt utgangspunkt.

Regjeringen arbeider for å samordne den økonomiske politikk og miljøpolitikken. I mange tilfelle vil det være sammenfall mellom miljøhensyn og økonomiske

reformer og strukturpolitikk som tar sikte på å skape mer effektive markeder, f.eks. i kraftmarkedet, samferdselssektoren og gjennom endringer i skatte- og avgiftspolitikken. Vi har også engasjert oss kraftig internasjonalt. Jeg har fremmet forslag om et langt mer forpliktende internasjonalt beslutningsmaskineri i miljøspørsmål. Det må være veien å gå. Vi må også se kritisk på hvor vi setter inn miljøinnsatsen. Regjeringen har tatt initiativet på nordisk basis til å finne løsninger på de store miljøproblemene som Sovjet skaper i nord. Et aktuelt spørsmål i miljøarbeidet, på et annet men viktig nivå, er plassering av ansvaret på fylkesnivå. Stortinget har pålagt oss å gjennomføre visse forsøk under frikommuneordningen.

Det siste og kanskje viktigste leddet i strukturprogrammet gjelder skattepolitikken. Regjeringen har allerede i budsjettet for 1990 tatt de første skritt til å senke beskatningen av inntekt, og det samlede skattetrykket.

Vi har samtidig lagt frem retningslinjene for en omfattende skattereform. Hensikten er igjen at samfunnets økonomiske ressurser skal bli brukt bedre. Vi tar sikte på lavere skattesatser for bedrifter og personer, og et bredere skattegrunnlag med sikte på at ulike investeringer og spareformer skal bli beskattet mer likt.

Om kort tid skal Regjeringen legge frem et nytt budsjettforslag. Jeg skal omhyggelig avholde meg fra å si hva det inneholder. Men jeg kan si som det ble sagt om Trygve Bratteli: Han lovet ingenting, og det holdt han. Jeg så imidlertid i Dagbladet forleden at det vil bli et meget stramt budsjett. Ingen bør bli overrasket hvis avisen får rett.

Jeg vil minne om utgangspunktet: Selv etter at vår Regjering i fjor høst gjennomførte en betydelig

innstramning i Arbeiderparti-regjeringens budsjettforslag, har statsbudsjettet et underskudd på på 40 milliarder kroner, utenom oljeinntektene. Det blir fortsatt underskudd, med over 8 milliarder, når vi tar med oljeinntektene.

Hvis vi ikke foretok oss noe med dette, kunne underskuddet utenom olje øke til mellom 55 og 60 milliarder kroner i 1993. Det akter vi ikke å tillate. Derfor vil ikke utsiktene til høyere oljepriser føre til større løsslupenhet i den økonomiske politikken. Først må vi få statsbudsjettene i bedre balanse. Dernest bør vi bruke eventuelle - jeg understreker eventuelle - økte oljeinntekter til å redusere gjeld og til å redusere vår avhengighet av oljeinntekter.

Ansvarlig politikk må ha et perspektiv utover de aller nærmeste høstmånedene.

Vi har ytterligere et hensyn å ta når vi arbeider for å få ny vekst i norsk økonomi: Næringslivet må få mest mulig sikre og forutsigelige rammebetingelser. Bedriftene må vite hva de har å holde seg til. Det gjelder for prispolitikken, pengepolitikken, skattepolitikken, konkurransepolitikken. Det gjelder også, om jeg får nevne det, for vår skipsfartspolitik. Vi må ikke ødelegge det som er bygget opp.

I alt dette, i en systematisk bedre bruk av landets ressurser, ligger nøkkelen til å få ned arbeidsløsheten. Det finnes ikke noen annen vei. Den forrige regjering oppga sin innstrammingspolitikk de to siste årene, den økte statsbudsjettet drastisk for å bekjempe den voksende arbeidsløsheten. Men landet satt igjen med både høy arbeidsløshet og et rekordstort budsjettunderskudd. Det kom ingen varige nye arbeidsplasser ut av pengeforbruket.

Derfor må vi gå en annen vei: På den ene siden gjøre det mer attraktivt å etablere nye virksomheter. På den annen side utforme arbeidsmarkedspolitikken slik at de arbeidssøkende får ny kompetanse og beholde motivasjonen til å søke arbeide. Denne balansen er uhyre viktig, og Regjeringen har truffet en rekke tiltak for å oppnå den.

I de senere år har ungdomsledigheten stått i fokus før skolestart. Hvert år ser det i augsut ut til at et stort antall søkere ikke får skoleplass. Tallene i år er meget dramatiske. Hele 17.000 hvorav riktignok 12.000 er "overvintre" fra tidligere år. Erfaringen viser heldigvis at problemet blir mindre straks skolen kommer i gang, bl.a. fordi mange har søkt og er kommet inn ved flere skoler.

Men Regjeringen følger utviklingen meget nøye, og vil be fylkene om en fullstendig oversikt over situasjonen, med sikte på å opprette flere skoleplasser for kvalifiserte søkere.

Samlet har vi i dag et mer omfattende arbeidsprogram enn det noen gang har foreligget i Norge. Ved universiteter og høyskoler er det opprettet 5 000 nye studieplasser. (Det samlede antall plasser er nå 125.000, mens Arbeiderparti-regjeringen i sitt langtidsprogram tok sikte på 105.000 i 1995.)

I videregående skoler vil vi videreføre ekstra-klassene fra i fjor, og utvide med 6.000 elevplasser til. Fylkene har fått midler til å opprette kombinasjonsløsninger med blanding av skole og praksisplass. Lærlingeordningene blir bygget ut. I tillegg kommer arbeidsmarkedstiltakene. I gjennomsnitt regner vi med at disse tiltakene vil omfatte 45.000 personer.

Sysselsettingspolitikken må alltid være formet slik at den stimulerer det alminnelige arbeidsmarkedet.

Et omfattende sosialt sikkerhetsnett er viktig, men det må være utformet og dimensjonert slik at den enkelte finner det mer attraktivt å søke regulært arbeide enn å la være.

Kanskje dette siste blir det aller viktigste. Det er å forme politikken slik at den på alle felter øker og ikke minsker folks vilje til å gjøre noe med sin egen situasjon. Ethvert samfunn, også den mest velorganiserte stat, går på grunn hvis ikke det enkelte menneske tar ansvar selv. Det gjelder i forhold til lov og rett, det gjelder holdninger i skole og arbeidsliv, det gjelder ansvaret for medmennesker. Man får intet samfunn til å gå langt på tomme maver, men enda mindre på tomme sinn.